

CRONICA EPIGRAFICĂ A ROMÂNIEI (II, 1981—1982)

DE

CONSTANTIN C. PETOLESCU

Într-un număr precedent al acestei reviste¹, începeam publicarea unei cronici a descoperirilor și studiilor epigrafice din țara noastră; *seria I* cuprinde numai inscripțiile ce s-au adăugat patrimoniului epigrafic al Daciei după publicarea primelor volume din culegerea națională de inscripții grecești și latine (*Inscripțiile antice din Dacia și Scythia Minor*²), precum și rectificările aduse la acestea în perioada dintre 1975—1980.

Între timp, în cursul primului trimestru al anului 1983, a apărut vol. I din *seria Inscripțiile din Scythia Minor* (544 p. + 94 pl.), cuprinzând inscripțiile de la Histria și din teritoriul său — culese, traduse în românește, însoțite de comentarii și indici de D. M. Pippidi. Alte volume (*ISM*, II și IV; *IDR*, III/3) sînt în stadiu avansat de pregătire³.

Pentru orientare în literatura epigrafică se pot cita, dintre aparițiile acestui interval, bibliografia privind descoperirile și publicațiile epigrafice privitoare la Dacia⁴ și Scythia Minor⁵ după apariția ultimului fascicul din *CIL III* (1902), bibliografia clasică românească pe anii 1978—1979⁶, precum și două scurte dări de seamă privind studiile recente de epigrafie greacă⁷ și latină⁸ din România.

În anul 1982, cu ocazia centenarului nașterii lui V. Pârvan, principalele publicații de istorie veche și arheologie din țara noastră au publicat

¹ SCIVA, 32, 1981, 4, p. 593—613, nr. 1—75.

² Pentru dările de seamă asupra volumelor din colecția națională de inscripții publicate pînă în 1980, vezi SCIVA, 32, 1981, 4, p. 595, notele 17—19. Alte dări de seamă: Gabriel Sanders, *Latomus*, 40, 1981, 4, p. 852—853 (despre ISM, V); Marie Thérèse Raepsaet-Charlier, *ibidem*, p. 873 (despre IDR, I, II, III/1); C. C. Petolescu, „Era socialistă”, LX, 1980, nr. 24, p. 44—45 (despre ISM, V); idem, în *Cărți noi în științele istorice. Referate și recenzii*, 1, 1981, p. 32—47 (despre IDR, III/2 și ISM, V). Vezi încă, V. Beșevliev, *Arheologija-Sofia*, 1977, 2, p. 69—72 (recenzie la volumul *Inscripțiile grecești și latine din România din secolele IV—XIII*, București, 1977, publicat de Em. Popescu).

³ Despre proiectul unui volum cu inscripțiile externe privitoare la istoria Daciei și Dobrogei romane: Emilia Doruțiu-Boilă și C. C. Petolescu, în *Științele sociale și politice în România. Progrese, realizări*, București, 1982, p. 25—30 (buletin editat de Academia de Științe Sociale și Politice a R. S. României).

⁴ N. Gudea, *Arheološki Vestnik*, 31, 1980, p. 274—293.

⁵ Emilia Doruțiu-Boilă, C. C. Petolescu, *loc. cit.*, p. 291—300.

⁶ Alexandra Ștefan — I. Fischer, *StCl*, 20, 1981, p. 87—111 (în special p. 102—103, secțiunile VII, VIII, IX, XI); pentru seriile anterioare ale acestei bibliografii, vezi SCIVA, 32, 1981, 4, p. 594, nota 5.

⁷ Alexandra Ștefan, *Eirene*, 18, 1982, p. 82—92.

⁸ C. C. Petolescu *loc. cit.*, p. 93—97.

studii despre viața și activitatea științifică a acestui mare învățat, în ale cărui preocupări un loc important au deținut studiile epigrafice⁹.

Dintre evenimentele epigrafice ale acestui răstimp, se poate acum aminti cel de-al VIII-lea Congres internațional de epigrafie greacă și latină (Atena, 3–9 octombrie 1982). Cu acest prilej, din România au participat D. M. Pippidi (membru în comitetul internațional de epigrafie greacă și latină), Emilia Doruțiu-Boilă (*Zu den Fasten der römischen Provinz Moesia Inferior*), Em. Popescu (*Christliche Märtyrer in den griechischen Inschriften Kleinskythiens (Dobruddsch)*), C. C. Petolescu (*L'organisation de la province de Dacia Inferior*), Doina Benea (*Beiträge zu den militärischen und wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Dazien und Moesia Superior im II.–III. Jhr.*), Cl. L. Băluță (*New epigraphic Data concerning the I Batavorum miliaria in Dacia*), R. Ardevan (*Duumvirat et quattuorvirat dans la Dacie romaine*). Rezumatele comunicărilor au fost imprimate de organizatori (după copiile dactilografiate ale autorilor) într-un caiet, cu titlul *Communications*, distribuit participanților la congres.

Începînd cu această serie a cronicii noastre, urmează a fi prezentate publicațiile și descoperirile anului (anilor) epigrafic (înscris în titlul cronicii) de pe cuprinsul întregii Dacii și al Seythiei Minor. Publicarea ține seama, cum s-a specificat încă la seria precedentă, de criteriile adoptate la editarea eulegerii naționale de inscripții antice. Numerotarea se face în continuarea primei serii.

În majoritatea cazurilor, transcrierea inscripțiilor urmează lectura editorilor; din cauza lipsei de claritate a reproducerilor fotografice, ea nu a putut fi totdeauna controlată. S-a indicat locul de păstrare a pieselor (monumentelor), numai în cazurile cînd publicațiile consultate fac această mențiune.

Prima parte a prezentei cronici înmănușează, sub titlul *Generalități*, cîteva contribuții diverse (se pot remarca în primul rînd cele de prosopografie). În continuare, urmează prezentarea inscripțiilor (nou apărute sau rectificate): mai întîi cele din Dacia, apoi cele din Seythia Minor.

Generalități

76. Constantin C. Petolescu, *Notes prosopographiques (I)*, Dacia, N. S., 26, 1982, p. 167–170: cariera lui T. Flavius Priscus C. Gallonius Fronto Q. Marcius Turbo; pentru implicațiile acestui studiu, vezi idem, *Revista de Istorie*, 35, 1982, 1, p. 69 și urm.

77. D. L. Kennedy, *The date of the arabian Governorship of L. Marius Perpetuus*, ZPE, 49, 1982, p. 281–286 (ulterior, L. Marius Perpetuus a ajuns, prin 212/213–214/215, guvernator al celor trei Dacii).

78. I. Piso, *Maximinus Thrax und die Provinz Dazien*, ZPE, 49, 1982, p. 225–238; vezi mai departe, nr. 122, 145, 146.

79. C. C. Petolescu, SCIVA, 32, 1981, 3, p. 467–474: recenzie (cu observații și completări) a cărții lui H. Devijver, *Prosopographia militiarum equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum*, Leuven, I (1976) – II (1977) – III (1980). De același autor al prosopografiei milițiilor ecvestre, vezi acum studiul *Die römische Dobruddsch und das römische Britannien*, ZPE, 47, 1982, p. 184–192.

80. R. Ardevan, *Praefectus quinquennalis pro imperatore*, ActaMN, 18, 1981, p. 437–442: discuții în jurul celor trei alestări epigrafice ale acestei promagistraturi municipale în Dacia; inscripțiile provin de la Sarmizegetusa (Ulpia Traiana) (CIL, III, 1 497 = ILS, 7 133; CIL, III, 1503 = ILS, 7 134; I. I. Russu, ActaMN, 7, 1970, p. 519 = AnnEp, 1971, 367).

⁹ D. M. Pippidi, Dacia, N. S., 26, 1982, p. 11–16; Alexandra Ștefan, SCIVA, 33, 1982, 3, p. 302–336.

81. Dujce Rendić Miocević, *Dacico-Illyrica. Quelques aspects de la colonisation illyrienne de la Dacie à la lumière des inscriptions sur les céramiques d'Alburnus*, Rada (Zagreb), 20, 1981, p. 21–34 (în sirbo-croată, cu rezumat francez, p. 35–37).

52. O. Răuț – O. Bozu, *Armata romană din Banat (I)*, StComCaransebeș, 1979 [predat la tipar: 1980], p. 195–218 (unitățile auxiliare).

83. Doina Benca, *Cu privire la transferarea legiunii a IIII-a Flavia Felix din Dacia în Moesia Superior*, StComCaransebeș, 1979, p. 219–228 (după autoare, legiunea ar fi fost retrasă din Dacia încă din anul 114).

84. II. Daicoviciu, *Suum cuique*, StComCaransebeș, 1979, p. 21–26 : discuție în legătură cu diploma militară de la Porolissum din 29 iunie 120 – IDR, I, 6 (istoricul editării acestei epigrafe).

85 (= 49). D. Tudor, *Latomus*, 39, 1980, 3, p. 639–616, a publicat un fragment de țiglă romană conținând o inscripție versificată, gravată în pasta arsă; textul se regăsește, cuvânt cu cuvânt, pe un sarcofag descoperit la Roma secolul trecut (CIL, VI, 11 743; Fr. Buecheler, *Carmena Latina epigraphica*, Leipzig, 1895, p. 705, nr. 1498). Analizând grafia inscripției, J. Debergh, *Latomus*, 40, 1981, 1, p. 109–111, își pune întrebarea dacă țigla este autentică.

Fără îndoială că țigla este antică, dar inscripția este probabil un fals modern : argumentele lui J. Debergh sînt de luat în considerație.

86. N. Vlăsa, *În legătură cu două amfore cu inscripție pictată de la Gornea*, StComCaransebeș, 1979, p. 229–233. Piese au fost publicate de N. Gudea, *Gornea*, Reșița, 1977, fig. 35 a–b; ele datează de la sfîrșitul sec. IV – începutul sec. V (conform situației stratigrafice corelate cu descoperirile monetare). Pe git, poartă cîteva litere cu valoare de cifre, indicînd capacitatea acestor recipiente.

87. D. Alicu, *Römische Tonlampen aus Sarmizegetusa (Ausgrabungskampagne 1976)*, StComCaransebeș, 1979, p. 235–251.

88. Cl. L. Băluță, *Mortuaria ștampilate comune în Dacia și Moesia Inferior*, Pontica. 14, 1981, p. 263–267 (ștampile cu numele ceramistiilor *Alexander Domitianus*, *Cl. Domitius Eparestus*, *Marcus Aretio* și *Philemonos*).

89. Livia Buzoianu, *Considerații asupra ștampilelor sinopeene de la edificiul roman cu mozaic*, Pontica, 14, 1981, p. 133–141 (la p. 145–151, un tabel al ștampilelor descoperite în punctul respectiv).

90. S. Sanie, *Dacia*, N. S., 25, 1981, p. 360–362 : considerații asupra inscripțiilor palmirenene din Dacia (toate aceste texte provin din inscripții bilingve latino-palmirenene); la fig. 2, autorul prezintă un tablou al textelor palmirenene de la Tibiscum.

91. N. Branga, *Laus vitae. Pe marginea unor inscripții din Tibiscum*, Sargetia. 14, 1979, p. 655–658.

92. Maria Alexandrescu-Vianu, *Sur la chronologie de la stèle funéraire de Quintus Philippicus*, *Archeologia Sofia*, 21, 1979, 1, p. 34–37 (cf. cadem, *SCIVA*, 28, 1977, 3, p. 387–388); autoarea consideră că monumentul funerar al personajului citat (CIL, III, 14 492 = IDR, II, 203) datează de dinainte de cucerirea Daciei (aproximativ mijlocul secolului I e.n.), fiind adus la Sucidava într-o epocă mai tirzie.

93. N. Gudea, *În legătură cu o carte despre Porolissum. Note critice privitoare la lucrarea lui E. Tóth, « Porolissum. Das Castellum in Moigrad. Ausgrabungen von A. Radnóti, 1943 »*, *ActaMP*, 6, 1982, p. 81–90.

Lucrarea analizată de N. Gudea a apărut în *Régészeti Füzetek*, ser. II, nr. 19, Budapesta, 1978, sub auspiciile Muzeului Național Maghiar. O parte din materialul epigrafic a fost prezentat în *AnniP*, 1979, nr. 487–501.

94. I. I. Russu, *Culte siriene și palmyrene în Dacia (În legătură cu o monografie recentă)*, *SCIVA*, 33, 1982, 4, p. 415–421 : discuții pe marginea cărții lui S. Sanie, *Culte orientale în Dacia romană*, 1, *Culte siriene și palmiriene*, București, 1981 ; o serie de observații privesc și epigrafia Daciei romane.

95. P. Diaconu, *Pontica* 14, 1981, p. 371–378 : recenzie la lucrarea lui I. Barnea, *Artă creștină în România*, I–II, București, 1979–1981.

Inscripții recent publicate sau revizuite

A) DACIA

96. Donje Butorke (R. S. F. Iugoslavia). Lespede de calcar (ruplă în două), descoperită în ruinele unei fortificații romane tirzii (*quadriburgium*). Dimensiuni : 2,10 × 0,80 × 0,31 m. Inscripția este încadrată într-o *tabula ansata* decorată cu rozetă în anse și acant în spațiul exterior. Litere înalte de 4,9–5,5 cm; ligaturi : A + E (în r. 3), A + M (r. 4–5).

Aleksandrina Cermanović-Kuzmanović, Starinar, 28—29, 1977—1978 (1979), p. 129—130; eadem, Archaeologia Iugoslavica, 16, 1979, p. 20—22; AnnEp, 1979, 520.

*C(aius) Iul(ius) Sabinus, bis II-viralis
et patr(onus) m(unicipii) H(adriani) D(robetensium), ob honor(cm)
flamoni(i) C(ai) Iul(ii) Naesi Sabini
nepotis sui, cryptam vetus-
tate dilapsam pecunia su-
a reformavit et exalti-
avit*

5

Inscripția poate fi datată într-un lung interval de timp, între începutul domniei lui Hadrian (cînd orașul a fost promovat *municipium*) și domnia lui Septimiu Sever (cînd orașul devine *colonia Septimia*; IDR, II, 5). Un studiu amănunțit asupra acestei valoroase inscripții: C. C. Petolescu, Apulum, 21, 1983.

Inscripția provine de la Drobeta, fiind transportată peste Dunăre și folosită ca material de construcție în *quadriburgium* ridicat la Donje Butorke (Kladovo) pe timpul lui Dioclețian; așadar, ea trebuie restituită patrimoniului epigrafic al Daciei.

97 (= IDR, II, 13). *Drobeta*. Lespede de calcar; MRPF, Drobeta Turnu Severin.

Conform lecturii propuse de Gr. Florescu (comunicată lui D. Tudor, care a inclus-o în OR², SE 41; vezi și OR³, SE 47), inscripția este următoarea:

*T(ilo) Ael(io) T(iti) Ael(ii) Zeuxi f(ilio) Pa(p(iria))
Aeliano II-viro, fla(mini),
patrono. Col(onia) Drob(ensium) eq(uestrem)
[statuam pos(uit)]. Ho(nor(e) c(ontentus))*

5 *[sumptum remisit]*

I. Piso, *Un chevalier romain patron de la colonia Drobeta*, Apulum, 19, 1981, p. 125—126, remarcă următoarele: « La formule *honore contentus sumptum* (ou *impensam*) *remisit* est, en effet, très fréquente. Le problème est de savoir si on a pu l'utiliser dans notre cas. Ceci me semble impossible, tout d'abord pour des raisons d'ordre graphique. STATVAM POS IIO comprend 12 lettres, or, à la 4e ligne, avant N, il y a de la place pour 9 lettres tout au plus... Surtout, on ne peut pas être d'accord avec l'interprétation de EQ à la 3e ligne. T. Aelius Aelianus est patron de la colonie, ce qui exige en général l'appartenance à l'ordre sénatorial ou à l'ordre équestre... La lecture *eq(uo) [p(ublico)]* ou *eq(uiti) [R(omano)]* s'impose donc clairement. La limite droite du champs de l'inscription est déterminée par l'abréviation habituelle PAP de cette tribu en Dacie. Reste obscure le sens des lettres NORC ou, s'il s'agit d'une ligature R + I, des lettres NORIC. On pourrait avoir à faire à une *prima militia* de T. Aelius Aelianus, comme [praef. coh. I] *Noric[orum]*, mais nous n'en avons aucune certitude ».

Datorită faptului că în această inscripție numele orașului nu este însoțit de gentiliciul imperial, epigrafa poate fi datată abia după stingerea casei domnitoare a lui Septimiu Sever. Pe de altă parte, I. Piso mai observă: « On s'attendrait à ce que T. Aelius Aelianus soit inscrit, comme tous les citoyens de Drobeta, dans la tribu Sergia. Son appartenance à la tribu Papiria semble indiquer qu'il était originaire plutôt de Sarmizegetusa ou de la *colonia Aurelia Apulensis* ».

98 (= IDR, II, 17). *Drobeta*. Altar votiv; MRPF, Drobeta Turnu Severin.

Dan Slușanschi, SCIVA, 32, 1981, 4, p. 537—541.

Pentru r.2: *L. SMER*, Slușanschi crede că litera *E* este în realitate o ligatură, *E + T*; inscripția CIL, III, 8 014 (= IDR, II, 22), tot de la Drobeta, îi sugerează lectura *L. S(a)-m(ognatius) Ter(tius)*. Integritatea este tentantă, mai ales că în manuscrisele lui Gr. Tocilescu păstrate la Biblioteca Academiei (vol. 5137, f. 67), într-un desen al inscripției este redată și ligatura *A + M*.

Dedicantul era originar din Augusta Treverorum (IDR, II, 22: *L. Samognatius Tertius Trever*); vezi încă, CIL, XIII, 11 888 (= AnnEp, 1913, 130): *Samocna(n)at(ione) Tre(vera)* (J. Krier, *Die Treverer außerhalb ihrer Civitas. Mobilität und Aufstieg*, Tricerer Zeitschrift, Beiheft 5, 1981, p. 90, nr. 32).

99 (= IDR, II, 21 a). *Drobeta*. Altar avînd pe părțile laterale sculptată imaginea geniului consiliului municipal; pe față, inscripția de mai jos, pe partea posterioară o inscripție mai tîrzie. MRPF.

C. C. Petolescu, SCIVA, 33, 1982, 1, p. 119—120; R. Ardevan *Dumbir et quattuorvirat dans la Dacie romaine* (comunicare prezentată la cel de-al VIII-lea Congres internațional de epigrafie greacă și latină, Atena, 6 octombrie 1982; vezi rezumatul imprimat cu acest prilej, p. 7).

Gen(io) ord(inis)
mun(icipii) H(driani) Dr(obetensium)
Cn(aeus) Ae[m(ilia)-
nus, I[I-vir et]
 5 *pol[ifex]*
pos[uit].
Quod [Aemilia-]
n[us]f[ec(it) de su-]
o eoq[em(que) dedic(avit) ?]

Întregirea *I[I-vir]*, în loc de *I[III-vir]*, a fost propusă de R. Ardevan; ea este confirmată de inscripția descoperită la Donje Butorke (mai sus, nr. 96).

100 (= IDR, II, 37). *Drobeta*. Mic altar funerar cu inscripție; MRPF.

D. Bencea, RM, 1980, 10, p. 47 (publicare amănunțită sub titlul *Descoperiri din necropolele drobetane*; articolul, în manuscris, ne-a fost pus la dispoziție de autoare, inscripția fiind inclusă în IDR, II, 37).

101. Cu ocazia săpăturilor de la mănăstirea Vodița, s-a descoperit, în 1970, o ștampilă tegulară [*coh(ors)*] *II Hisp(anorum)*; ea provine desigur de la *Drobeta* (cf. IDR, II, 104), fiind adusă ca material de construcție spre sfârșitul secolului al XIV-lea.

Gh. I. Cantacuzino, CAB, 3, 1979, p. 447.

102. Săcelu (jud. Gorj). Stelă funerară de gresie, descoperită în anul 1976 în cursul săpăturilor din zona necropolei romane. Dimensiuni: 2,10 × 0,95 × 0,20 m; câmpul inscripției: 1 × 0,65 m, litere înalte de 4,5–7 cm. Muzeul județean Gorj (Tirgu-Jiu).

C. C. Petolescu, SCIVA, 33, 1982, 1, p. 120–121.

[D(is)] M[anibus]
[Ve]nusia Rus[tica-]
[na] v[i]xit ann(is) LX
[Ven]usius R[us]s[ti-]
 5 *[can]us v[i]xit ann(is)*
[...] SAI...E[t] (?)
[?]Iulia[nus parenti-]
[bus] b(ene) m(erentibus) p(osuerunt)

103 (= IDR, II, 141 = CEPR, I, 30). Cioroiu Nou (jud. Dolj). Lespede de calcar. Muzeul Olteniei, Craiova (inv. 12 535).

C. C. Petolescu, SCIVA, 32, 1981, 2, p. 285–287, nr. 2, fig. 1/2 (foto).

104. *Sucidava*. D. Tudor, SCIVA, 32, 1981, 3, p. 423–436, prezintă 43 de piese epigrafice descoperite la *Sucidava*, între anii 1947–1980: ștampile, grafiți, *tituli picti*, un basoreliev votiv (fragment). Dar dintre acestea, un grafit (D. Tudor, *loc. cit.*, p. 436, nr. 36, fig. 11/4) și două inscripții cu vopsea (*ibidem*, nr. 37 și 41, fig. 11/9, 7) erau deja publicate de C. C. Petolescu, SCIV, 22, 1971, 1, nr. 1, fig. 1/2, 5, 6 (= Em. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV–XIII descoperite în România*, București, 1976, nr. 398 E, G).

Dintre acestea, reținem aici următoarele:

105. *Sucidava*. Fragment de țiglă descoperită în dărmăturile basilicii romano-bizantine (1979); partea dreaptă a ștampilei este ruptă (eventual și din stînga lipsește un fragment); litere înalte de 2 cm.

D. Tudor, SCIVA, 32, 1981, 3, p. 423–424, fig. 1/1 (desen).

C(ohors) IIII s(ub) cur(a) Sa[bini]?

Pentru formula *sub cura* este însă preferabilă completarea *s(ub) c(ura)* (vezi Em. Popescu, *Inscripțiile ...*, nr. 285, 288); de asemenea, este puțin probabil ca ultima literă (chiar pe locul fracturii țiglei) să fie A. Noi am propune, cu rezerva cuvenită, lectura *C(ohors) IIII s(ub) c(ura) Ursi* ...; un *Ursicinus p(rae)p(ositus)* apare la Cius, în Dobrogea, în anul 369 (CIL, III, 6 159 = 7 494 = ILS, 770 = Em. Popescu, *Inscripțiile ...*, nr. 233).

106. *Sucidava*. Fragment de țiglă ștampilată descoperită în cursul săpăturilor la basilica romano-bizantină; scriere retrogradă, literele înalte de 5 cm (O mai mic).

D. Tudor, Oct. Toropu, C. Tăutulca, M. Nica, *Materiale*, 1980, p. 360; D. Tudor, SCIVA, 23, 1981, 3, p. 424–425, nr. 2, fig. 1/4.

... ROM

Vezi Em. Popescu, *Inscripțiile* ..., nr. 285 : *Leg(io) V M(accedonica) s(ub) c(ura) Ro[m(uli)]?*.

107. *Sucidava*. Fragment din partea inferioară a unei plăcuțe de marmură, descoperită în cursul săpăturilor din cetatea romano-bizantină. Dimensiuni : 0,095 × 0,130 m. Litere înalte de 5–10 mm. După resturile păstrate din sculptură (personaj feminin purtând o rochie lungă ; la dreapta sa, un patruped cu picioarele pe o roată), este vorba de un basorelief al zeiței Nemesis. Muzeul din Corabia.

D. Tudor, *SCIVA*, 32, 1981, 3, p. 431–436, nr. 34, fig. 7/2 (foto) și 11/2 (desenul inscripției).

*Aur(elius) Cavianus ex
votu posuit*

108. Locusteni (com. Dancă, jud. Olt). Urnă funerară descoperită într-un mormânt, (M. 49) din necropola daco-romană ; în pasta arsă s-a zgîrțiat litera A.

Gh. Popilian, *Necropola daco-romană de la Locusteni*, Craiova, 1980, p. 76–77, nr. 1, pl. 8.

109. Locusteni (com. Dancă, jud. Dolj). Fragment de vas de mari dimensiuni din pastă roșie-cărămizie. descoperit într-o groapă din așezare. În pasta moale, înainte de ardere. s-a gravat o inscripție.

Gh. Popilian, *op. cit.*, (nr. 108), p. 77, nr. 2.

[U]lpus

110. Slăveni (com. Gostavăț, jud. Olt). În așezarea civilă s-au descoperit „trei fragmente de mortaria, dintre care două cu ștampila TIEOTIMOS”.

Gh. Popilian, *Materiale*, 1980, p. 354.

111 (= IDR, II, 327 = CEPR, I, 47). *Romula*. Lăspede de calcar cu inscripție (spartă în mai multe fragmente). Muzeul orășenesc, Caracal (inv. 2 139).

M. P. Speidel, *ZPE*, 30, 1978, p. 119–122 ; C. C. Petolescu, *SCIVA*, 32, 1981, 2, p. 283–285, nr. 1, fig. 1/1 (foto).

112. *Romula*. Fragment de oală din pastă fină de culoare roșie ; în pasta arsă s-a zgîrțiat o inscripție.

Gh. Popilian, Șt. Chițu, M. Vasilescu, *Materiale*, 1980, p. 352.

Valeri

113 (= 51). *Romula*. Fragment ceramic avînd zgîrțiată în pasta arsă inscripția ΓΑΔΑΤΗC ; despre aceasta, S. Sanic, *SCIVA*, 27, 1976, 3, p. 402–403, nr. 6, nota următoarele : « Antroponimul Γαδδατης este format prin alăturarea a două teonime *Gadd* (= Τύχη – Fortuna) și ‘Atte, forma abreviată pentru *Atargatis* – ‘Attar – ‘Atte și ar putea fi eventual tradus prin „‘Atte este Fortuna” ».

114. *Buridava*. Descoperirile epigrafice (grafiți cu litere grecești și latine) din așezarea dacică de la Ocnița sînt prezentate amănunțit de descoperitor :

D. Berciu, *SCIVA*, 30, 1979, 4, p. 481–491 ; idem, *Buridava dacică*, București, 1981, p. 136–148 (cf. M. Babeș, *SCIVA*, 33, 1982, 2, p. 256–257).

115. Voinești (com. Lerești, jud. Argeș). Fragment de țiglă cu ștampilă în *tabula ansata* ; litere în relief, înalte de 2 cm. Colecția Școlii generale din Voinești (inv. 31).

Marin I. Bădescu, *SCIVA*, 32, 1981, 2, p. 291, fig. 1 (desen) :
Leg(io) XI C(laudia) [p(ia) f(idelis)]

Ștampile identice s-au descoperit la Drajna de Sus și Tîrșor (IDR, II 602, 606).

116. Voinești (com. Lerești, jud. Argeș). Fragment de țiglă ștampilată ; litere în relief, înalte de 1,5 cm (O mai mic, în interiorul lui C). Colecția Școlii generale din Voinești (inv. 32).

Marin I. Bădescu, *SCIVA*, 32, 1981, 2, p. 291–292, fig. 2 (desen).
[Co]h(ors) Com(magenorum)

Este vorba de *cohors I Flavia Commagenorum*; o ștampilă identică se cunoaște de la Drajna de Sus (IDR, II, 603 b).

117. Pietroasele (jud. Buzău). Cărămizi ștampilate descoperite în thermc. Institutul de arheologie, București.

Magda Tzony, *Materiale*, 1980, p. 349; eadem, *Musaio*, 3, 1981, p. 44.

a) *Leg(io) XI C(laudia) p(ia) f(idelis)* (litere inverse)

b) *Leg(io) XI Cl(audia)*

c) *Leg(io) XI Cl(audia) Ant(onianiana)*

Primului tip (a) aparține și ștampila inserată în IDR, II, 605; pentru tipul c, vezi CEpR, I, 64.

118. Andolina (com. Ciocănești, jud. Călărași). Fragment de cărămidă cu ștampilă în cartuş dreptunghiular (7 × 3 cm). Imprimare retrogradă, ligaturi (A + X, E + N). Muzeul din Călărași (inv. 1 081).

M. Zahariade, C. Mușețeanu, C. Chiriac, *Pontica*, 14, 1981, p. 255, nr. 1, fig. 1 (foto, desen).

Maxen(tius)

Pentru identitatea personajului și datarea ștampilei (secolul al IV-lea e.n.?), *ibidem*, p. 256–258; este posibil ca aici să se fi aflat un „cap de pod” în epoca romano-bizantină.

119. Mehadia (jud. Caraș-Severin). Fragment de diplomă militară (*tabula II*) descoperit în cursul săpăturilor efectuate în anul 1943 în castru. Dimensiuni: 44 × 26 mm. Institutul de istorie și arheologie, Cluj-Napoca.

N. Gudea, *ActaMP*, 6, 1982, p. 59–60, nr. 1, fig. 1/1–2 (desen, reconstituire) și 4/3–4 (foto).

I n t u s

... *et Fabi?*]ano sau [... *et Iuli?*] *ano co(n)s (ulibus)*

E x t r i n s e c u s

M(arci) Sero[ili

Gctae]

I(uci) Pul[li

Chresmi]

M(arci) Sen[tili

Iasi]

După editor, *fragmentul reprezintă probabil o copie după o constitutio din anul 158 sau 159 e.n. Ar putea fi chiar un fragment din diplomele provenind de la Mehadia* (IDR, I, 17 b).

120. Țigla *aflată în depozitul muzeului din Băile Herculane printre materialele provenite de la Mehadia*. Litere inversate și în ligatură.

O. Răuț — O. Bozu, *StComCaransebeș*, 1979, p. 217 fig. 4 e.

ADSV... (?)

121. *Tibiscum*. Fragment de diplomă militară (*tabella I*); colțul drept de jos, 35 × 30 mm.

Maria Petrovsky — V. Wollmann, *StCom Caransebeș*, 1979, p. 262–263, fig. 12 (desene) și pl. 1 (foto).

I n t u s

[*et conub(ium) cum uxorib(us) quas tunc*] *hab(uissent) cum*
[*est civil(as) i(i)s data aut cum is quas)* *post(ea) dux(issent)*
[*dumtaxat singuli etc.*

E x t r i n s e c u s

[... *f(ilio)*] *Chalcid(ensi)*

[*Descript(um) et recognit(um) ex tabu]la aerea*

[*quae fixa est Romae in*] *muro post*

[*templum divi Aug(usti) ad Min]ervam*

După autori, posesorul diplomei era originar din Chalcis din Siria.

Datorită lipsei formulei *si qui caelibes essent*, fenomen ce se constată după 140 (CIL, XVI, p. 158), fragmentul de diplomă prezentat poate data între acest an și 164 (de când datează ultimele diplome militare descoperite în Dacia).

122 (= IDR, III/1, 144). *Tibiscum*. Coloană de marmură; inscripția, cu excepția primelor două rînduri, este martelată.

I. Piso, ZPE, 49, 1982, p. 231—232, nr. 6.

*Marti Aug(usto) pro / salute d[omi]n[orum] n[on] o[st]ro[rum] / ... [?M[ar]t[ini] ...
et ... ?M[ar]t[ini] ... ?[u]l[is] l[ic]i[n]q[ue]s co(n)s[ularis] / ...*

Vezi și mai departe, nr. 145.

123 (= IDR, III/1, 128). *Tibiscum*. Placă de marmură spartă în mai multe fragmente, descoperite eșalonat, în anii 1975 (fragmentele publicate în IDR), 1977, 1978, 1979.

I. Piso, ActaMN, 15, 1978, p. 184—186, nr. 4 și fig. 8 (= AnnEp, 1978, 682) (reluare, cu alte fragmente); Maria Petrovsky — V. Wollmann, StComCaransebeș, 1979, p. 254—255, nr. 1, fig. 1—2 (foto) și 3 (desen, reconstituire).

*M(arco) A(ure)li[o] Ant[on]i[n]o Pi[o] Fe-
lic[i] ? Invicto] Augu[sto]
[L(ucius)M]arius Perpetuu[s] cos. Dac. III ?]
5 [de]votus num[er]i[n]i eius]
[pe]r P(ublius) Ael(ium) C[a?]mp[an]ium ?]
Gemellum
tribunum*

Gradul de *tribunus* arată că personajul conducea o unitate *milliaria*, fiind vorba în cazul nostru de *cohors I Vindelicorum*.

124. *Tibiscum*. Fragment de placă de calcar, aparținînd cîmpului inscripției (împărțit, la rîndu-i, prin două chenare). Dimensiuni: 0,26 × 0,15 × 0,05 m.

Maria Petrovsky — V. Wollmann, StComCaransebeș, 1979, p. 257, nr. 2, fig. 4.

În partea stîngă se păstrează, din partea de sfîrșit a inscripției, probabil un *I*, chiar pe spărtură, și un *G*, urmate de puncte triunghiulare. Ar putea fi ... *XIIIG(eminæ)*.

125. *Tibiscum*. Două fragmente de lespede de calcar. Dimensiuni: 0,33 × 0,34 × 0,13 m și 0,18 × 0,14 × 0,13 m; litere înalte de 6 cm.

Maria Petrovsky — V. Wollmann, StComCaransebeș, 1979, p. 257—258, nr. 3, fig. 5 a—b.

a
ET VALE (ligatura E+T)
ET ZAB
FI...

b
BO
RVM
VFR

Autorii consideră că cele două fragmente aparțin stelei publicate cu toate datele în IDR, III/1, 152; conform reconstituirii propuse (*loc. cit.*, fig. 6), lectura ar fi următoarea:

*D(is) M(anibus)
Ael(ius) Borasas Za-
bdiboli mil(es) e[st]
n(umero) Pal(myrenorum) vi[ci]t a[n]nos .../
5 et Valeria ...
et Zab[idi]bo[li] ...
FN. ... RVM (?)
FN. ... VFR (?)*

În r. 8, ar putea fi *posjuer(unt)* (?), dar autorii înclină a crede că și fragmentul publicat în IDR, III/1, 190 aparține aceluiași monument.

126. *Tibiscum*. Fragment de altar funerar de calcar. Dimensiuni: 0,61 × 0,50 × 0,19 m. Litere înalte de 5 cm.

Maria Petrovsky — V. Wollmann, StComCaransebeș, 1979, p. 258, nr. 4, fig. 7.

.
 . . . XXIII
 . . . ANTVS (în fotografie se vede ANV)
 VLO
 P

Transcrierea s-a dat după comentariul autorilor; VLO completează *(avunculo)*.

127. *Tibiscum*. Fragment de stelă funerară de calcar. Dimensiuni: $0,33 \times 0,16 \times 0,07$ m. Litere înalte de 5,5 cm.

Maria Petrovsky — V. Wollmann, *StComCaransebeș*, 1979, p. 260, nr. 5, fig. 8.

. . . AN . LX
 . . . ŌDI . .
 . . . LENT . .
 . . . B . M . .

Autorii consideră că literele din primul rând păstrat se referă la vârsta defunctului: *a(n(nis)) LX*; în r. 3 și 4 ar fi un nume: *[Cl]odius [Va]lent(inus?)*, iar în ultimul formula *b(ene) m(erendi)*.

128. *Tibiscum*. Fragment de stelă funerară de calcar. Litere înalte de 5,5 cm.

Maria Petrovsky — V. Wollmann, *StComCaransebeș*, 1979, p. 260, nr. 6, fig. 9.

« În r. 1 se pot distinge cu oarecare dificultate literele D și I (sau E); în r. 2: POS, evident de la *pos(uit)* sau mai degrabă *pos(uerunt)* ».

129. *Tibiscum*. Fragment de lespede de calcar. Dimensiuni: $0,33 \times 0,16 \times 0,03$ m. Litere înalte de 6 cm.

Maria Petrovsky — V. Wollmann, *StComCaransebeș*, 1979, p. 260—261, nr. 7, fig. 10.

« În r. 1 se distinge cu ușurință cuvântul *FILI(VS)*, pe cînd în r. 2 (și ultimul) abia se mai pot recunoaște, din cauza coroziunii suprafeței monumentului, începutul formulei *(BENE-MEREN)TI P(OSVIT)* sau *P(OSVERVNT)* ».

130. *Tibiscum*. « Diverse fragmente cu litere izolate, dintre care menționăm un singur fragment (exemplar): dimensiuni $12 \times 9 \times 5$ cm, cu litera G de 7 cm, executată foarte elegant la marginea cîmpului inscripției prevăzut cu un chenar frumos profilat ».

Maria Petrovsky — V. Wollmann, *StComCaransebeș*, 1979, p. 261, nr. 8.

131. *Tibiscum*. Fragment de lespede de calcar. Dimensiuni: $0,08 \times 0,12 \times 0,02$ m. Litere înalte de 2 cm.

Maria Petrovsky — V. Wollmann, *StComCaransebeș*, 1979, p. 261—262, nr. 9, fig. 11; S. Sanie, *Dacia*, N. S., 25, 1981, p. 359—360, nr. 1, fig. 1/5 (foto și desen).

Fragment de inscripție palmireniană; în transcrierea latină (S. Sanie), apare astfel:

ML'A
 WTRNL

În r. 1, este redat antroponimul palmirenian *Malé*; literele din rîndul următor reprezintă transcrierea cuvîntului latinesc *veteranus*, adoptat și în palmireniană.

132. *Tibiscum*. Fragment de țigla șampilată, descoperită cu ocazia cercetării unui atelier de sticlărie.

Doina Benea, *Materiale*, 1980, p. 302.

Coh(ors) I s(agittariorum)

Unitatea este atestată la Tibiscum printr-o inscripție din anul 165 (IDR, III/1, 130) și prin cărămizi șampilate (IDR, III/1, 251—252).

133. *Tibiscum* (castru): « toartă de strachină mălțuită verde oliv, cu o inscripție fragmentară: *CRISPIN(a)* ».

Doina Benea, F. Medeleț, P. Bona, R. Petrovsky, *Materiale*, 1980, p. 299—300.

134. (= Em. Popescu, *Inscripțiile* . . . , 425; IDR, III/1, 30). Gornea (jud. Caraș-Severin). Cărămidă cu scriere cursivă.

I. Piso, ZPE, 42, 1981, p. 263—271; D. Slușanschi, SCIVA, 32, 1981, 4, p. 337—339.

Reluând comentariul inscripției, I. Piso traduce *teretrum* prin „amuletă”, obiect care trebuia să însoțească pe defunctă; piesa ar fi avut un caracter apotropaic. *Primicerius*, probabil comandantul garnizoanei romane de la Gornea, și-a însușit amuleta fie pentru valoarea sa, fie — în caz că el era creștin — pentru ca asemenea practici magice să nu se mai perpetueze. Sterio, cel care este autorul inscripției, roagă pe *primicerius* să-i redea amuleta. Cuvintele *p(erpe)l[ue]iaceas* sînt adresate tinerei defuncte.

Dimpotrivă, D. Slușanschi propune o lectură intructivă diferită: *Rogo et pelo primicere / tunc puellam Bariam / te retum redder[et] ego Simo (?) / ...cuncio me / reddere Be(ssam) ex o(mn)ium visu / pelo et rogo primicere / reddas mihi tu retum...*; la sfîrșitul r. 9, *venet*, nu *emet* (cum au propus editorii anteriori).

135. Berzovia (jud. Caraș-Severin). Cărămidă * de tipul celor folosite la dușumeaua așezată pe stîlpi de hipocaust *; în colțul drept, s-au incizat cu un obiect ascuțit, înainte de ardere, cîteva litere.

O. Răuț — O. Bozu, StComCaransebeș, 1979, p. 207 și 214, fig. 4 a și 5 a.

COXV

Autorii se gîndesc la o *cohors X Voluntariorum* care ar fi staționat în castru după plecarea legiunii IV Flavia.

136. Eftimie Murgu (jud. Caraș-Severin). Cărămidă ștampilată, descoperită într-o construcție romană.

O. Răuț — O. Bozu, StComCaransebeș, 1979, p. 210.

[L]EG IIII F[II]

137. Ocna de Fier (jud. Caraș-Severin). Cărămidă ștampilată descoperită în ruinele unei construcții romane.

O. Răuț — O. Bozu, StComCaransebeș, 1979, p. 217, fig. 4 b, 5 b.

ARF

Cf. IDR, III/1, 259 (Tibiscum).

138. *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*. Placă fragmentară de marmură.

H. Daicoviciu, D. Alicu, I. Piso, C. Pop, A. Rusu, Materiale, 1980, p. 279.

M(arcus) Lucius
P(ublius) Ael(ius) H(ammonius?)

139 (= IDR, III/2, 558). *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*. Două țigle avînd ștampila înscrisă pe două rînduri concentrice într-un cerc; la mijloc, o rozetă. Descoperit în ruinele edificiilor notate convențional 001 și 002.

H. Daicoviciu, D. Alicu, I. Piso, C. Pop, A. Rusu, Materiale, 1980, p. 279, 281.

Tertullo et Sacerdote co(n)s(ulibus) / Iul(ius) Alexander fec(it).

Anul 158 e. n.

140 (= IDR, III/2, 540). *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*. Cărămidă ștampilată descoperită în edificiul numit convențional 002.

H. Daicoviciu, D. Alicu, I. Piso, C. Pop, A. Rusu, Materiale, 1980, p. 280.

Leg(io) IIII F(lavia) F(elix)

141. *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*. La edificiul 002 s-au descoperit mai multe fragmente de tencuială pictată; pe unul se văd pictate trei litere: *ETA*.

H. Daicoviciu, D. Alicu, I. Piso, C. Pop, A. Rusu, Materiale, 1980, p. 280.

142. *Germisara*. Fragment de altar votiv descoperit în jurul anului 1976. Se păstrează în colecția Școlii generale din Cigmău (jud. Hunedoara).

I. I. Russu, SCIVA, 33, 1982, 4, p. 419.

DOLIC . . .

143. *Micia*. Altar votiv din augit-andezit, descoperit în 1978 în cursul săpăturilor din termele romane. Dimensiuni : 0,875 × 0,40 × 0,30 m ; câmpul epigrafic : 0,35 × 0,305 m. Litere înalte de 3,5 cm. Muzeul județean Hunedoara-Deva.

Adriana Rusu, Sargetia, 15, 1981, p. 67—69, fig. 1 (foto, desen).

VENERI
SACRAE
FLAVIAE
ARAMA
VOTVM

Autoarea citește : *Veneri / sacr(um) / Ae(ilia) / Flavia(e) (sic) / aram a(nimo) / votum*.

144. *Apulum*. Monument epigrafic incastat într-un perete al palatului Episcopiei romano-catolice din Alba Iulia ; apărut în 1980, după înlăturarea stratului de mortar. Dimensiuni : 1,25 × 0,45 m. Litere înalte de 5—7 cm ; ligaturi : *T + E* (r. 2), *V + M* (r. 4). Se păstrează în același loc.

V. Moga, SCIVA, 33, 1982, 4, p. 432—431.

*I(ovi) O(plimo) M(aximo)
pro salute
G. C. Hast(a)e,
co(n)s(ularis) trium
5 Dac(iarum), str(ator, -ores) ei(us)
leg(ionis) XIII G(eminae),
ag[en]s Pro-
cul[io] I[eg](ato)*

V. Moga înclină a data mandatul acestui guvernator de rang consular al celor trei Dacii pe timpul lui Commodus, între L. Vespronius Candidus Sallustius Sabinianus și Q. Aurelius Polus Terentianus (despre aceștia din urmă : B. E. Thomasson, *Laterculi praesidum. Moesia—Dacia—Thracia*, Götheborg, 1977, p. 44), deci aproximativ între 185—192/193. În ceea ce privește pe legatul legiunii XIII Gemina, ar putea eventual fi avut în vedere M. Iuventius Surus Proculus, *consul designatus* în 201 (A. Degrassi, *I Fasti consulari dell'Imperio Romano*, Roma, 1952, p. 57) ; comanda sa în Dacia datează înainte de anul 197 (în 201 este atestat ca guvernator al provinciei Noricum : CIL, III, 5712 ; probabil se afla în funcție încă din anul 197 : G. Alföldy, *Bonner Jhb*, 168, 1968, p. 145).

145. *Apulum*. Fragment de lespede de calcar (conglomerat), spart în mai multe bucăți ; descoperit pe teritoriul fostei *colonia Aurelia* (zona templelor și vilelor). Dimensiuni : 0,30 × 0,35 m. Litere înalte de 5,5 cm ; inscripția, atât cît se mai păstrează, este martelată în cea mai mare parte

M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, p. 436—437 (mențione) ; Cl. L. Băluță — I. I. Russu, *Apulum*, 20, 1982, p. 119—120, nr. 3, fig. 3 (foto și desen-reconstituire) ; I. Piso, *ZPE*, 49, 1982, p. 230—231, nr. 5.

.
[P]ro salu'e ?]
[D] Minorum) N[N](ostrorum) Aug[us]torum]
C(ai)) Iul(ii) V[er]i M[a-]
ximin[i] ? Aug[us]ti et]
5 C(ai) Iul(ii) V[er]i Mazi-]
m(i) nob(ilissimi) Caes(aris) Ger(manicorum)]
M(aximorum) Dac(icorum) M(aximorum) Sar(malicorum) M(aximorum)]
?Q(uintus) Iul[ius] I[ul]ian-]
[us?] co(n)s(ularis) Dac(iarum) III]

Transcrierea noastră urmează reconstituirea propusă de I. Piso, care, spre deosebire de I. I. Russu, completează titlurile triumfale la plural și identifică numele guvernatorului martelat cu Q. Iulius Licinianus.

146. *Apulum*. Colțul sting de sus al unei plăci de marmură. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

I. Piso, ZPE, 49, 1982, p. 230, nr. 4, pl. 13 b (rectificare a lecturii lui C. Daicoviciu).

Numini I
pro salute Imp(eratoris) Caes(aris) ?
Ç(ai) Iuli(i) Vefri Maximini Aug(usti) ?
[et ?(Cai)] Iulfi(i) ?Veri Maximi

147. *Apulum*. Lespede din conglomerat calcaros (fragment), descoperit în 1963. Dimensiuni: 0,40×0,48×0,10 m. Textul a fost gravat pe coloane (se păstrează parțial trei, probabil cea din dreapta este ultima; literele sînt înalte de 3,5 cm în r. 1, în celelalte de 1,5 cm. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

Cl. L. Băluță — I. I. Russu, *Apulum*, 20, 1982, p. 117—119, nr. 2, fig. 2 (foto; desen, cu unele diferențe față de transcriere).

[N o m i n a]		C o l l a t o r [u m]	
		TVONTAI (?)	
		Caius Maior	Aur. A
		Aur. Carito	Aper
5	ici	Cassius Valens	CIATR (?)
	? mid	Aur. Sossius VDL	Anto[n.]
	ellus	Aur. Marcus mil.	Iulia
		Aur. Valerius	ACTR (?)
	Curilus	Romanus mist. (?)	Num
10	Marcus mil.	Aur. Silvanus	Aur.
	Sicilus Aquilei	Ermes Domnio	Val. V.
	Maximus Nicome	Aur. Proclus	
	Aur. Statorius	Gaius A.	
	Gaius Agrippa	Cresce[n]	
15	R Amamus (?)	Aur.	
	NRVS (?)		
	SVR (?)		

Deoarece fotografia este obscură, nu se poate verifica exactitatea desenului și a lecturii.

148. *Apulum*. Fragment de placă de marmură, cu o inscripție pe trei coloane. Dimensiuni: 0,49×0,42×0,005 m. Litere înalte de 1,5—1,6 cm. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

Al. Popa, *Apulum*, 20, 1982, p. 111—116, fig. 1—2 (foto, desen).

 Viator
 Firmus	Iul(ius) Messius	Ael(ius)
	[Ae]l(ius) Priscus	Iul(ius) Siro	Ulp(ius) Ve[rus?]
	[A]el(ius) Domiti(anus?)	Pom(ponius?) Valens	Ael(ius) Appi[us]
5	[A]el(ius) Florus	Att(ius) Maxim(us)	Val(erius) Verus
	[A]el(ius) Valens	Ael(ius) Valens	Cus(pius?) Valens
	[A]el(ius) Quintus	Ael(ius) Quadratus	Ael(ius) Mestri(us)
 Atrassus	Ael(ius) Iulianus	Ant(oni[us]) Valens ex eq(uile)
 Firmus	Ael(ius) Talanus	Egn(atius) Libo
10 Alexand(er)	Lic(inius) Priscus	Mar(cius) Firmi(nus)
		Att(ius) Longinus	
 Germa(nus)	Ael(ius) Iustus	Fla(vius) Venust(us)
 Valens	Ael(ius) Valens	Val(erius) Succes(us)
 [S]ecund(us?)	Ael(ius) Balbinus	Ael(ius) Agrippa
15 [M]acer	Fla(vius) Niger	Ael(ius) Quint(us)
 [V]it[us] Jalis	Iul(ius) Verus	Ael(ius) Firmus
 [M]axim(us)	Iul(ius) [B]assian(us)	Ael(ius) Crescens
 [R]ufinus	Ael(ius) Bassus	Ael(ius) Capito
 [V]alenti(nus)	Ael(ius) Festus	Ael(ius) Tertius
20 [Ca]pito	Fla(vius) Flavos	Ael(ius) Valens
 [Cr]escens	Cl(audius) Candidi(anus)	Ael(ius) Propinc(us)?
 [L]onginus	Cae(lius) Sa[turn]in(us)?	
		Ael(ius)	

« Ceca ce știm cu siguranță, în acest moment, este faptul că epigrafa ce ne stă în atenție, atât cât se mai conservă, cuprinde un grup de soldați, lucru ce ne este indicat prin consemnarea *ex equite* care însoțește antroponimul Antonius Valens din coloana a treia... », notează editorul inscripției (p. 111). În privința datării, se face observația (p. 114): « abundența *Aelii*-lor, în număr de 26 din cele 37 de *nomena*, cte se mai păstrează, ne îngăduie să afirmăm că epigrafa a fost ridicată într-o perioadă de timp cuprinsă între domnia lui Hadrianus și Marcus Aurelius ».

În legătură cu caracterul inscripției, autorul se gindește că putea fi dedicată de soldații din legiunea XIII Gemina unei divinități, ori în onoarea unui împărat sau chiar comandant de legiune; « dar, tot atât de bine, epigrafa apulensă ar putea să fie un epitaf ridicat în memoria celor căzuți într-o bătălie » (eventual în timpul războaielor marcomanice).

Ar putea fi și o listă de soldați lăsați la vatră, grupați probabil pe cohorte, așa cum mai întâlnim în alte părți; vezi astfel CIL, III, 6 180 (= ISM, I, 137) de la Troensis sau CIL, III, 14 507 de la Viminacium (la care se referă și Al. Popa, *loc. cit.*, p. 116, nota 16).

Pentru ultimul nume (col. III), vezi eventual, mai departe, nr. 170.

149. *Apulum*. Altar votiv din piatră calcaroasă, descoperit pe teritoriul coloniei *Nova*, la est de therme; capitelul este ornamentat cu o arcadă și acrotre redată sumar. Dimensiuni: 0,185×0,13×0,04 m. Literele, rudimentar executate, sînt înalte de 1,5 cm. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

Cl. I. Băluță — I. I. Russu, *Apulum*, 20, 1982, p. 124—125, nr. 7, fig. 7 (foto și desen).

ΓΑΙ ΑΡΤΕ
ΜΙ ΕΥΝΕΝ

Editorii citesc: Γαῖ(ος) "Ἀρτεμι εὐχὴν și traduc: „Gaius (zeiței) Artemis închinare”; al doilea cuvînt poate fi eventual tot un antroponim.

Autorii citați mai remarcă, în privința grafiei, litera A fără bară orizontală și E lunar. Totodată, fac un nou inventar al inscripțiilor grecești din Dacia.

150. *Apulum*. Fragment de coloană de marmură, descoperit pe locul Coloniei *Nova Apulensis* (zona vestică). Fragmentul este înalt de 0,45 m, diam. = 0,19 m. Litere înalte de 2,5—3,5 cm. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

Cl. I. Băluță — I. I. Russu, *Apulum*, 20, 1982, p. 120, 123, nr. 5, fig. 5 (foto, desen).

[? I. O. M.]
[s]ac(rum)
[P. Ael]. Rustic[...]
dec(urio) mu[n...]
5 CAMP
volum vix
salis
reddidit

Autorii sînt de părere că litera C din r. 5 aparține cuvîntului din rîndul precedent, deci: mu[ni]/c(ipi) Amp(elsium). Cf. CIL, III, 1 293: *II-viri et ordo Amp(elsium)*.

151. *Apulum*. Altar votiv. Dimensiuni: 1,05×0,40×0,35 m. Fața scrisă corodată; jiterele se citesc cu dificultate, înălțimea variază între 4—9 cm. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

Cl. I. Băluță — I. I. Russu, *Apulum*, 20, 1982, p. 125—126, nr. 8, fig. 8 (foto-rețușată; desen).

I(ovi) O(plimo) M(aximo)
C(aius) Val(erius)? Tele-
gonus pr-
o B(?) VO s
v(olum) s(olvit) l(ibens) m(erito)

Literele din r. 4 sînt neclare.

152. *Apulum*. Altar votiv din conglomerat calcaros, descoperit în 1963 în colonia *Aurelia*—lingă biserica ortodoxă, la podul nou. Dimensiuni: 0,54×0,33×0,21 m. Cimpul inscripției corodată, scrierea rudimentară; litere înalte de 4 cm; în r. 3 și 5, ligatura E+T. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

Cl. L. Băluță — I. I. Russu, *Apulum*, 20, 1982, p. 126, nr. 9, fig. 9 (foto și desen).

I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
ex volo
[Gaius?] et Mu-
cianus
5 pro se et pro
sorore

După cum arată editorii, numele primului dedicant nu este deloc sigur, fiind aproape complet corodat.

153 (=CIL, III, 1044). *Apulum*. Altar din calcar.

I. Piso, *ActaMN*, 18, 1981, p. 446—448, nr. 4, fig. 4 a—b (foto și desen).

I. Piso propune o lectură nouă a rindului 3 al inscripției CIL, III, 1 044, unde Th. Mommsen citea *C. Iulius/Celer* (cu observația : « *errore opinor pro Celer vel Celerinus* »). « La lecture *Celeris* pourrait être acceptée si après S il ne se trouvait pas un signe qui, selon moi, est une A. Il me semble ainsi que, toujours à la 3e ligne, l'espace entre R et I est plus grand que celui entre I et S, sans pouvoir décider, à cause de l'état de conservation de la pierre, s'il y avait eu ou non signe de séparation. Toujours est-il que dans ISA il faut voir la patrie du personnage. C. Iulius Celer est donc d'origine isaurienne. Il est pourtant difficile à dire si c'est la région *Isauria* ou bien la ville *Isaura*, appelé chez *Geogr. Ravenn.* II, 17 *colonia Isauria*, qu'on ait abrégé en ISA » (Piso).

În noua lectură, inscripția este următoarea :

I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
C(aius) Iulius
Celer, Isa(uria, -ura)
(centurio) leg(ionis) IIII Scy(thicae)
5 et XVI F(laviae) F(irmae)
et XIII Gem(inae),
v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)

154 (= CIL, III, 14 469). *Apulum*. Placă (?) atestând o construcție de cult.

I. Piso, *ActaMN*, 18, 1981, p. 445—446, nr. 3, fig. 3 a—b (foto și desen-reconstituire a textului).

Deo
Apollini Aug(usto)
C(aius) Iulius Lysias, (centurio)
[leg(ionis) XIII Gem(inae) Șe-
5 [ver]igan[us] ius-
[su] nu[mi]nis e-
ifus p[ro]f[r]u[m] pe-
c[un]ia [su]a [fec]it

Se pune întrebarea dacă porticul a fost adăugat la un sanctuar independent al lui Apollo, sau mai degrabă aparținea unui *Asklepieion* binecunoscut prin numeroase descoperiri (v. I. H. Crișan, *Apulum*, 9, 1971, p. 341—346; I. Piso, *ActaMN*, 17, 1980, p. 86).

155 (= CIL, III, 7 742). *Apulum*. Altar din calcar.

I. Piso, *ActaMN*, 18, 1981, p. 448—449, nr. 5, fig. 5 a—b (foto, desen).

În r. 6, între *SAR* și *MIS*, Piso distinge clar un semn de separație; el respinge o restituire de genul *Sarmis(egelusae)*, care s-ar întâlni aici pentru prima dată. În noua lectură, inscripția este următoarea :

Dian(a) e Aug(ustae)
C(aius) Iul(ius) Vale-
rius, vet(eranus)
leg(ionis) XIII G(eminiae),
5 dec(urio) col(oniae)
Sar(mi)egelusae), mis(sus)
ex b(ene)f(iciario) co(n)s(ularis)

Altarul a fost ridicat probabil pe timpul lui Septimiu Sever sau curînd după aceea, deoarece personajul este cunoscut din inscripția funerară IDR, III/2, 113 (= AnnÉp, 1933, 248) de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, datînd din timpul împăratului Severus Alexander.

156. *Apulum*. Fragment de placă de marmură, descoperit în *colonia Nova*, la vest de therme. Dimensiuni : $0,13 \times 0,12 \times 0,12$ m. Litere frumos gravate, înalte de 5 cm. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

Cl. I. Băluță — I. I. Russu, *Apulum*, 20, 1982, p. 120, nr. 4, fig. 4 (foto și desen).

. *h[ar]us[pex col. . . . ?*
 J ob ho[nore]m

157. *Apulum*. Tambur de gresie, descoperit în *colonia Nova*, la nord de complexul cu therme. Dimensiuni : $l = 0,17$, $l = 0,45$ m. Litere înalte de 5,5 cm. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

Cl. L. Băluță — I. I. Russu, *Apulum*, 20, 1982, p. 117—118, nr. 1, fig. 1 (foto și desen).

VOPISCO

158. *Apulum*. Șaisprezece fragmente dintr-o placă funerară de marmură, provenind desigur din necropola romană. Dimensiuni probabile : $1,31 \times 0,665 \times 0,03$ m. Litere înalte de 6,5 cm. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

I. Piso, *ActaMN*, 18, 1981, p. 443, nr. 1, fig. 1 a—b (foto, desen).

[D(is)] M(anibus)
Ulp(iae) Victorinae omni
obsequio] mar[il]ali
C(aius) Iul(ius) Iul[ianu]s [a] m[i]l[it]is
5 maritus [et Iulia] Ursula
[i]l[ia]

Nu se indică vîrsta defunctei. Editorul remarcă formula eliptică din r. 2—3, în loc de *omnibus rebus marito obsequentissimae*. Soțul defunctei nu trebuie însă identificat cu omonimul prefect al cohortei *IIII Hispanorum equitata* de la Înlăceni (CIL, III, 946), căci acesta din urmă era *dom(o) Rom(a)* : or, după toate aparențele, personajul nostru provine din aristocrația municipală de la *Apulum*.

159. *Apulum*. Fragment de altar de marmură ; se păstrează o parte din bază și ultimele rînduri din inscripție. Dimensiuni : $0,31 \times 0,15 \times 0,15$ m. Litere înalte de 1—2 cm. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

I. Piso, *ActaMN*, 18, 1981, p. 444—445, nr. 2, fig. 2 a—b (foto, desen).

. *IO. . . . [Cl(audia)]?*
Maxima [Ti(berii) Cl(audii)]?
Augustia[ni]
augur(is) m(unicipii) Ap(ulensis) eq(uo) p(ublico) . . .

Deoarece cognomenul *Augustianus* este rar, I. Piso crede că acest personaj poate fi identic cu cel menționat în inscripția IDR, III/2, 79 (= AnnÉp, 1903, 69) de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa : *sacerd(otio) Tib(erii) Cl(audii) Augustiani eq(uo) p(ublico)*.

160. *Apulum*. Fragment de placă de marmură. Dimensiuni : $0,23 \times 0,16 \times 0,045$ m. Litere frumos gravate, înalte de 3,5 cm. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

Cl. L. Băluță — I. I. Russu, *Apulum*, 20, 1982, p. 123, nr. 6, fig. 6 (foto, desen).

. *.a]e fem[inae*
 . . . *.inc]onparab[ili]*

161. *Apulum*. Altar funerar de calcar dur (fragment, partea superioară). Descoperit în 1964, pe teritoriul *coloniae Nova*. Dimensiuni : $0,62 \times 0,92 \times 0,70$ m. Litere înalte de 7,5 cm. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

Cl. L. Băluță — I. I. Russu, *Apulum*, 20, 1982, p. 126—127, nr. 10, fig. 10 (foto, desen).

D(is) M(anibus)
Curneli(a)e (s)ie
Quint(a)e v(ixit)
[annis...] XX et

162. *Apulum*. Fragment de lespede de calcar, descoperit în *colonia Nova*. Dimensiuni: 0,22 × 0,18 × 0,06 m. Litere înalte de 5 cm; în r. 3, ligatura V+N+D. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

Cl. L. Băluță—I. I. Rusu, *Apulum*, 20, 1982, p. 128, nr. 11, fig. 11 (foto, desen)

[D(is)] M(anibus)
[Cor]nel[i].
[Se]cundi
[vi]xit (?)

163. *Apulum*. Fragment de stelă funerară, descoperită în 1981 pe teritoriul *coloniae Nova*. Dimensiuni: 0,88 × 0,83 × 0,20 m. Litere corect incizate, înalte de 8–9 cm (în r. 5–6, litera O mai mică). Muzeul Unirii, Alba Iulia.

Cl. L. Băluță—I. I. Rusu, *Apulum*, 20, 1982, p. 128–130, nr. 12, fig. 12 (foto, desen — încercare de reconstituire). Muzeul Unirii, Alba Iulia.

D(is) [M(anibus)]
L(ucio) Iul(io) Ga.
civi Trev(iro, -ero)
ann(or)um XXXXV
 5 *Iulia Eglage*
patron(o) et con(iugi)
[b(ene) m(erenti) p(osuit) ?]

Defunctul era originar din Augusta Treverorum; pentru răspîndirea cetățenilor acestui oraș în Imperiul roman, vezi recent: Jean Krier, *Die Treverer außerhalb ihrer Civitas. Mobilität und Aufstieg*, Trier, 1981 (Trierer Zeitschrift, Beiheft 5).

164. *Apulum*. Fragment de altar din piatră nisipoasă, descoperit în *colonia Aurelia* (zona templelor și vilelor). Dimensiuni: 31 × 34 × 44 cm. Nu se indică înălțimea literelor; în rîndul al doilea, ligatura I+T. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

Cl. L. Băluță, — I. I. Rusu, *Apulum*, 20, 1978, p. 130, nr. 13, fig. 13 (foto și desen):

.
 fili(a)e
?[b(ene)m(erenti)] pos(u)it

165. *Apulum*. Fragment de lespede (piatră calcareoasă), descoperit în *colonia Nova*. Dimensiuni: 0,32 × 0,27 × 0,13 m. Litere înalte de 5,5 cm. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

Cl. L. Băluță—I. I. Rusu, *Apulum*, 20, 1982, p. 130–131, nr. 14, fig. 14 (foto și desen).

.
 us lesse(rarius)
[...coniu]x eius
[...] filius
[bene] me(renti)

166. *Apulum*. Fragment de lespede (piatră nisipoasă). Dimensiuni: 0,235 × 0,16 × 0,12 m. Litere înalte de 6 cm. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

Cl. L. Băluță—I. I. Rusu, *Apulum*, 20, 1982, p. 131, nr. 15, fig. 15 (foto, desen):

. N
 signifer
[leg. XIII] Gēm(inae) . . . (?)

167. *Apulum*. Cu prilejul săpăturilor arheologice de la catedrala romano-catolică din Alba Iulia, între anii 1968–1977, au fost descoperite 12 inscripții (2 votive, 10 funerare), utilizate ca material de construcție. Ele au fost publicate de I. I. Rusu, *Rec. Muz.*, 1980, 9, p. 34–42

(cu fotografii și desene), cu unele erori, asupra cărora atrage atenția C. C. Petolescu, SCIVA, 33, 1982, 1, p. 121—122, nr. 3.

168. *Apulum*. Cu prilejul publicării monumentelor amintite la numărul precedent (167), I. I. Russu reia și câteva monumente epigrafice deja cunoscute; astfel, la p. 45—46, nr. 17, fig. 17 (foto și desen), se „revizuite” o inscripție publicată de D. Radu, *Studii și comunicări. Acta musei regionalis Apulensis*, 4, 1961, p. 109, nr. 20, fig. 20 (foto). „Rectificările” propuse sînt însă eronate, lectura editorului prim fiind corectă în cea mai mare parte.

C. C. Petolescu, SCIVA, 33, 1982, 1, p. 122, nr. 4.

D(is) M(anibus)
[...] Laurus ve[st]feranus]
 vix(it) an(nis) LXXXV. Cl(audia)
 . . . *b(ene)m(erenti) p(osuit)*
[h(ic) s(itus)] e(st)

169. *Apulum*. Fragment de coleană de calcar, descoperit în 1936 pe teritoriul suburbiei Partoș. Dimensiuni: 0,70×0,64 m. Litere înalte de 5,5—6,5 cm. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

D. Radu, *Acta Musei Apulensis*, IV, 1961, p. 111—112, nr. 23, fig. 23 (desen); cf. G. Forni, ZPE, 46, 1982, p. 188—189, nr. 1.

D(is) M(anibus)
M(arcus) Iulius [— — f.]
Ulp(ia) Victorinus
Sarmiz(egetusa)
5 lib(rarius) co(n)s(ularis) stip(endiorum) [...]
vixit an(nis) XX[...]

D. Radu citea în r. 2—3 numele defunctului: *M(arcus) Iulius Ulp(ius) Victorinus*; dar G. Forni arată că VLP este abrevierea pentru pseudo-tribul *Ulpia*, acum atestată pentru prima dată în Dacia.

170. *Apulum*. Două fragmente dintr-o placă funerară de gresie, descoperite în 1961 în spatele altarului principal din catedrala romano-catolică din Alba Iulia. Dimensiunile aproximative ale întregii plăci: 0,94×0,61 m. Litere îngrijit lucrate, înalte de 6,2—7 cm. Muzeul Unirii, Alba Iulia.

I. Berciu — Al. Popa, *Apulum*, 5, 1965, p. 195—197, nr. 12, fig. 11 (foto); cf. G. Forni, ZPE, 46, 1982, p. 190, nr. 2.

Fragm. a: *D(is) M(anibus)*
[...] Ael(ius) Propi-
n]cus libr(arius)
[co(n)]s(ularis) vixit
[an]n(os) XXX[...]

Fragm. b: *Siscia [mil-]*
es leg(ionis) X[III] G(eminæ)]
posui[t]
us eo[.]
her[es]

Primul cuvînt păstrat din fragm. b era citit de editorii inițiali *Siscia[nus?]*; dar G. Forni arată că este vorba de *origo* veteranului.

171—173. Sighișoara. Cercetările efectuate în 1960 și 1969—1970 în împrejurimile orașului (în punctul „Pîrlul Hotarului”) au dat la lumină un cimitir de epocă romană. Din această zonă provin câteva inscripții (nu am mai inclus fragmentele reproduse de descoperitor la fig. 3, 5 și 8).

171. Inscripția descoperită în 1969; dispărută. După informațiile primite de editor, ar fi vorba de o dală de gresie. Dimensiuni (aproximative): 1,67×0,80×0,12 m.

I. Mitrofan, *ActaMN*, 18, 1981, p. 100 (după o copie a descoperitorilor).

D M
 SABINA
 DASMENI VINI
 ANIS L POSVIT
 SENECI OCOFVSI
 B M ET FILI
 PRINADA ET
 SVRILA ET SVRINI
 ET SANILIS POSVE
 RVNT TITLV MATRI
 B M

C. Daicoviciu (cărui i-a fost prezentată copia inscripției) reconstitua astfel: *D(is) M(anibus) Sabina | Dasmeni vix(it) | an(n)is I. posuit | Senecio coiugi | b(ene) m(erenti) et fili | Prinada (?) et | Surila et Surini[s]? | et Sanilis posue(runt) tit(u)lum matri | b(ene) m(erenti)*.

Cea mai mare parte a numelor sînt illirice.

172. Dală de gresie. Dimensiuni : $1,60 \times 0,91 \times 0,08$ m. Muzeul din Sighișoara.

I. Mitrofan, ActaMN, 18, 1981, p. 101–102, fig. 1 (foto, desen).

*Candia Maximi
vix(it) an(n)os LXXXX
eius Talandus Du-
cionis vix(it) an(nos) LXX
5 t(itulum) p(osuit) fr(atr) p(iissimo) et m(atr) b(ene) m(erentibus)*

Cu excepția lui Maximus, celelalte nume par a fi celto-illirice.

173. Fragment de lespede de gresie. Dimensiuni : $0,85 \times 0,54 \times 0,08$ m. Cîmpul epigrafic trasat în rînduri (reglaj), litere slab incizate.

I. Mitrofan, ActaMN, 18, 1981, p. 105–106, fig. 7 (foto, desen).

*DANLICA (?)
Cusioni
vix(it) an(nis) XX
III p(arcntes) m(emoriae) f(iliae) b(ene) m(erenti)*

Calitatea (mediocră) reproducerii fotografice nu permite o verificare a lecturii r. 1; autorul s-a ghidat chiar la formula *Dis Manibus*, dar I. I. Russu îi sugera că ar fi vorba de un antroponim illiric.

174. Mănăstur (Cluj-Napoca). Fragment de țiglă romană, utilizată la construirea unui sarcofag datînd din evul mediu (secolul al XIII-lea).

P. Iambor — Șt. Matei — A. Halasu, ActaMN, 18, 1981, p. 143–144 și nota 11.

R P N

I. Piso sugerează: *R(es)p(ublica) N(apocensis)*.

175. Aiton (jud. Cluj). Cărmidă romană ($0,40 \times 0,29 \times 0,048$ m); în pasta arsă, s-a zgriyat litera R.

I. Moțu, ActaMP, 5, 1981, p. 294.

176. Gilău (jud. Cluj). Țigle șampilate descoperite în cursul săpăturilor din castru.

D. Isac, Materiale, 1980, p. 292, 296.

Ex(ercitus) D(aciae) P(orolissensis)

177. Buciumi (jud. Sălaj). Fragment de diplomă militară (*tabella II*), descoperit în 1970 în cursul săpăturilor din castru; 34×29 mm. Muzeul de istorie și artă, Zalău.

N. Gudea, ActaMP, 6, 1982, p. 60, nr. 2, fig. 2/1–2 (desen-reconstituire).

*I n t u s
..... fil(io) eius
..... eius
E x t r i n s e c u s
[Ti(beri) Iuli Ur]bani*

N. Gudea : * martorii, în ordinea în care par a fi așezați cei de pe fragmentul nostru, sînt cei din anul 126 (cf. IDR, I, Dipl. D VIII, IX) * (p. 60).

178. Fragment de diplomă militară (*tabella I*), descoperit în anul 1976 în cursul săpăturilor din castru; 30×26 (23) mm. Muzeul de istorie și artă Zalău.

N. Gudea, ActaMP, 6, 1982, p. 60–61, nr. 3, fig. 3/1–2 (desen-reconstituire).

Extrínsecus

et II Br[itann(or)um] et I] . . .
 Cannan[ef(atium)] et)
 VI Thrac(um) [et sunt in Dacia Porolissensi sub]
 Sempro[nio Ingenuo proc(uratore) quinis et vicen(is)]
 pluribu[sve stipendis emeritis]

Intus

[Imp. Caes. M. Aurelius Antoninus Aug. Armeni-]
 [acus pont. max.] trib. pot. XV[II imp. II cos III et]
 [Imp. Caes. L. Aurelius Verus [Aug. Armeniacus trib.]
 [pot. III imp.] II procos. cos I[II divi Antonini filii]
 [divi Hadriani] nepotes dibi [Traiani Parthici pro-]
 [nepotes. . .

N. Gudea : « judecînd după ordinea unităților și titlurilor celor doi împărați, M. Aurelius și L. Verus, fragmentul poate fi încadrat în grupa diplomelor din anul 164 e. n. » (p. 61).

179—185. Buciumi. Plăcuțe de bronz, lucrate în chip de tabula ansată, cele mai multe fragmentare, descoperite între anii 1964—1973 în castru. Inscripția este redată prin punctare (tehnica „au pointillé”). Muzeul de istorie și artă, Zalău.

N. Gudea, ActaMP, 6, 1982, p. 51 și urm.

179. N. Gudea, loc. cit., p. 54, nr. 1, fig. 1/3 (foto) și 2/3 (desen).

Co(hors) I Fl(avia) His(panorum) m(illiar)ia (?)
 (centuria) Val(erii) CLVMER (?)
 RASINNI. VR-
 CIONE (?)

Inscripția din r. 2—3 nu este clară, iar fotografia (și ea obscură) nu permite un control al lecturii.

180. Ibidem, p. 54, nr. 2, fig. 1/5 (foto) și 2/5 (desen).

Se păstrează, se pare, doar sfîrșitul inscripției : literele CAI, eventual VI.

181. Ibidem, p. 54, nr. 4, fig. 1/4 (foto) și 2/4 (desen).

Se păstrează un fragment din partea dreaptă a plăcuței, unde editorul distinge, din sfîrșitul inscripției, doar câteva litere : r. 1, VI ; r. 2, VI ; r. 3, IA.

182. Ibidem, p. 54, nr. 4, fig. 1/6 (foto) și 2/6 (desen).

Resturi de inscripție : r. 1, . . . MIC ; r. 2, . . . ISIO (?)

183. Ibidem, p. 55, nr. 5, fig. 1/1 (foto) și 2/1 (desen).

(centuria) Severini
 Quintus
 coh(ors) I Hisp(anorum) q(uingenaria) (?)

184. Ibidem, p. 55, nr. 6, fig. 1/2 (foto) și 2/2 (desen).

C(o)ho(rs) I V . . . (?)
 (centuria) C(ai) Pompo[ni]
 Vale[ri]

185. Ibidem, p. 55, nr. 7, fig. 3/1,3 (desen, foto).

Co(hors) I Fl(avia) Ul(pia) Hisp(anorum)
 (centuria) Luci Turani
 ante TI (?)
 PORI (sau DORI)

Eventual, în r. 3—4, Arte[midori] (?)

186. Buciumi. Patru aplici de bronz circulare, avînd un cui de prindere ; diam. 3—3,3 cm. Pe fața exterioară, resturi de inscripție cu litere punctate. Muzeul de istorie și artă, Zalău.

N. Gudea, ActaMP, 6, 1982, p. 56, nr. 3—6.

Inscripția este, în toate cazurile, în bună parte ștearsă ; literele păstrate arată că se menționa cohorta și centuria soldatului posesor al aplicii (butonului) respectiv. Vezi mai departe, nr. 193, 194.

187. Românași (jud. Sălaj). Fragment de diplomă militară; dispărut.

I. I. Russu, *Dacia și Pannonia Inferior în lumina diplomei militare din anul 123*, București, 1973, p. 90, fig. 17; IDR, I, p. 80, fig. 11/3-4; N. Gudea, ActaMP, 6, 1982, p. 61-62, nr. 6, fig. 6/1-2 (desen-reconstituire).

După I. I. Russu, «nr. 3 poate fi citit și întregit: /coh(ort)ib(us) decem et/ duab(us) I B/ritt.../ Hispano(r)um.../ Ner(via) Br(itt) ultima fiind Cohors II Nervia Brittonum atestată în Dacia Porollssensis...». N. Gudea arată că desenele 3 și 4 din figura citată după publicațiile lui I. I. Russu aparțin aceleiași diplome; acest fragment nu aparține dipl. IV (cum credea primul editor), ci unei diplome din anul 164.

188. Buciumi. Fragment de diplomă militară; dispărut.

I. I. Russu, *Dacia și Pannonia Inferior...*, p. 90, fig. 17; IDR, I, p. 80 («...nr. 2 ETL.../ETLV pare să aparțină la tabella II întus în golul fracturii de la sfârșitul rîndurilor 1-3 (familia ostașului veteran)»); N. Gudea, ActaMP, p. 62, nr. 7 («Afirmația de mai sus mi se pare de asemenea susceptibilă a fi completată, dacă nu chiar îndreptată»).

Ultimul editor al acestui fragment (N. Gudea) crede că literele păstrate aparțin textului de pe partea interioară a tăbliței I, prezentînd analogii de scris cu diplomele XI și XVIII (de la Gherla și Gilău):

. et I
. et I U[lpia]

189. Porolissum. Fragment de diplomă (tabella II); 20×8(16) mm. Muzeul de istorie și artă, Zalău.

N. Gudea, ActaMP, 6, 1982, p. 61, nr. 4, fig. 4/1-2 (desen-reconstituire).

E x t r i n s e c u s

M(arci) /Servili
/L(uci) Pulli

Getae/
Chresimi]

I n t u s

.
div(i Aug(usti) ad Minervam]

N. Gudea: «dacă întregirea martorilor este cea corectă, diploma datează din anii 158-159 (cf. IDR, I, Dipl. D. XV, XVI, XVII)» (p. 61).

190. Porolissum. Fragment de diplomă militară (tabella II), descoperită în timpul săpăturilor în 1980 pe teritoriul castrului de pe Pomet: 18×12 mm. Muzeul de istorie și artă, Zalău.

N. Gudea, ActaMP, 6, 1982, p. 61, nr. 5, fig. 6 (desen-reconstituire).

I n t u s

/descript(um) et recog[nit(um)] [ex lab(ula)]
/aer(ea) quae fixa est Rom[ae]

191. Porolissum. Bloc de calcar, rupt probabil din partea de mijloc a inscripției. Dimensiuni: 0,065×0,08×0,08 m. Litere înalte de 2-2,5 m. Muzeul de istorie și artă, Zalău.

N. Gudea, ActaMP, 6, 1982, p. 71, nr. 6, fig. 6.

.
. Germ(anici)
. majzimi
.

192. Porolissum. Lăspede de calcar (stelă funerară cu medalion?). Dimensiuni: 0,10×0,60×0,17 m. Litere înalte de 4-5 cm (în r. 4, ligatură A+D). Muzeul de istorie și artă, Zalău.

N. Gudea, ActaMP, 6, 1982, p. 71, nr. 4, fig. 4 (desen).

D(is) M(anibus)
AELIA CA
XERE (?)
CVM FACES AD MO
. VOQVE D

193. *Porolissum*. Lespede de calcar. Dimensiuni necunoscute. Dispărută (se publică după un desen).

N. Gudea, ActaMP, 6, 1982, p. 71, nr. 5, fig. 5 (desen).

... IIAP ...
STERTI Y E
ET MENSIS X PO-
SVIT PAT ...

În primul rând păstrat, primele două haste pot proveni eventual de la un N, sugerînd eventual *Napoc* — — J.

194. *Porolissum*. Aplică-disc de bronz (cf. nr. 179); cuiul de fixare rupt pe jumătate. Diam. = 2,6 cm. Muzeul de istorie și artă, Zalău.

N. Gudea, ActaMP, 6, 1982, p. 56, nr. 1, fig. 4/4 (foto) și 5/1 (desen).

(centuria) ? SEC ...
OSGO ...

Transcrierea urmează lectura editorului; eventual: (centuria) *Se(ptimi) Cosco*...

195. *Porolissum*. Aplică-disc de bronz; cuiul de fixare indoit și în bună parte rupt. Diam. = 2,8 cm. Muzeul de istorie și artă, Zalău,

N. Gudea, ActaMP, 6, 1982, p. 56, nr. 2, fig. 4/3 (foto) și 5/2 (desen).

ITV sau CH I VL
(centuria) IVRNI

Probabil că în r. 1 erau trei litere, care abreviază *tria nomina* ale posesorului. În r. 2, după semnul pentru *centuria*, urmează numele centurionului, care poate fi *Turnus* (la genitiv).

196. Căței (jud. Cluj). Fragment de stelă funerară de calcar. Dimensiuni: 0,93 × 0,65 × 0,275 m. În registrul sculptural este reprezentată scena banchetului funebru. Dedesubt se află gravată inscripția (parțial păstrată), cu litere înalte de 4,2–5 cm.

N. Gudea, ActaMN, 6, 1982, p. 70, nr. 2, fig. 2 (foto).

D(is) M(anibus)
Aur(elius) Respect-
us, mil(es) c(ohortis) I Br[itannicae] ...

197. Hoghiz (jud. Brașov). Altar funerar descoperit în anul 1970 la sud de castru. Dimensiuni: 0,62 × 0,42 × 0,45 m. Cimpul inscripției este profilat; litere înalte de 7,2–8 cm; ligaturi: L+E în r. 2, A+V în r. 3. Pe părțile laterale sînt reprezentate cîteva personaje. Muzeul cetății Făgăraș.

N. Gudea, ActaMP, 6, 1982, p. 69–70, nr. 1, fig. 1.

D(is) M(anibus)
Valeri-
anus Au-
... V
...

198. Murgeni (jud. Vaslui). Fragment de amforă, pe care s-au zgîrîiat (în pasta arsă) cîteva litere. Sfîrșitul secolului al IV-lea — începutul secolului al V-lea.

Ghenuță Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980, p. 187, fig. 133/10.

VINIÇE ?)

B) MOESIA INFERIOR

(Dobrogea și sudul Moldovei)

199. *Tomis*. Fragment de inscripție monumentală, apărut cu ocazia demolării unei clădiri moderne (în apropiere de edificiul roman cu mozaic). Dimensiuni: 0,275 × 0,475 × 0,225 m. Litere înalte de 4,5–5,3 cm. Muzeul de istorie națională și arheologie, Constanța (Inv. 31 705).

Maria Bărbulescu-Munteanu — A. Rădulescu, Pontica, 14, 1981, p. 159—160, nr. 1, fig. 1.

[Imp(eratori) Caes(ari) di|vi Trai(ani Parthici f(ilio) divi]
[Nervae nep]oti Traq(iano Hadriano Aug(usto))

În r. 2, ultima literă păstrată este considerată de editori nesigură; după fotografic, pare mai degrabă a fi partea de sus a unei haste (eventual H, deci începutul numelui împăratului Hadrian).

200. Tomis. Fragment de placă de marmură cu *tabula ansata*. Dimensiuni: 0,565 × 0,61 × 0,035 m. Litere înalte de 4,1—4,5 cm; în ultimul rând, litera H cu *sicilicus*. Muzeul de istorie națională și arheologie, Constanța (inv. 21 401).

Maria Bărbulescu-Munteanu — A. Rădulescu, Pontica, 14, 1981, p. 165—167, nr. 3, fig. 3.

[D(is) M(anibus)
[. . . Iulius ?] Vitales
[. . . leg(ionis) V] Mac(edonicae)
C. Iulius Festus
5 frater et h(eres) t(itulum) f(aciendum)
c(uravit)

Datează probabil din secolul al II-lea (cînd legiunea se mai afla în Dobrogea).

201. Tomis. Fragment de stelă funerară de marmură (partea dreaptă a cîmpului inscripției); descoperire întâmplătoare. Dimensiuni: 0,27 × 0,99 × 0,11 m. Litere înalte de 2,5 cm. Muzeul de istorie națională și arheologie, Constanța; inv. 21 402.

Maria Bărbulescu-Munteanu — A. Rădulescu, Pontica, 14, 1981, p. 167—168, nr. 4, fig. 4.

[. ex] eq(uite)
[vel(eranus) l]eg(ionis) V
[Mac(edonicae) vi]x[it an(nis)
[. et] Mama
5 [con(iux) ? ei]us vix(it)
[an(nis)] et Fl(avius)
[. f]i(lius ?) eius

Pentru nume, editorii citează o serie de exemple.

202. Gura Canliei (com. Ostrov, jud. Constanța). Altar votiv de calcar, descoperit întâmplător în anul 1979. Dimensiuni: 0,145 × 0,32 × 0,32 m. Litere înalte de 3,5—4 cm. Muzeul de istorie națională și arheologie, Constanța (inv. 29 705).

Maria Bărbulescu-Munteanu — A. Rădulescu, Pontica, 14, 1981, p. 162—165, nr. 2, fig. 2.

Cauti
M(arcus) Domi(t)i(us)
Vale(n)s
p(osuit)

203. Gura Canliei (la 2,5 km în aval de cetatea bizantină de la Păcuilui Soare). Țigle și cărămizi ștampilate.

M. Irimia, Pontica, 14, 1981, p. 111, fig. 14 (desen) și 24 (foto).

a) Leg(io) XI Cl(audia) p(ia) f(idelis)
b) [Leg(io) V] Mac(edonica)

Cea de-a doua ștampilă a fost descoperită în punctul „Valea cu tei”.

204. Sacidava. Fragment de altar (partea inferioară). Muzeul de istorie națională și arheologie, Constanța.

H. Devijver, ZPE, 49, 1982, p. 184—192: identificarea numelui prefectului din inscripția publicată de C. Scorpan, JRS, 71, 1981, p. 98—99 (= idem, *Limes Seythiae. Topographical and stratigraphical research on the late Roman fortifications on the Lower Danube*, BAR 88, Oxford, 1980, p. 203, nr. 1).

[. . . *Capitoni-*
[us] Prisc(us) p[ri-]
ac[te]ctus) coh[ortis] I Aq-
ui (lanorum) et trib(unus) coh[ortis]
I Cil(icum)

Din Britannia, unde comanda *cohors I Aquitanorum*, personajul nostru a avansat ca *tribunus cohortis I Cilicum milliariae* (a doua miliție ecvestră) în Moesia Inferior (Dobrogea).

205. *Carsium*. Fragment de țiglă șampilată. Din ștampila în cartuș dreptunghiular se mai păstrează două litere, înalte de 2 cm.

M. Zahariade, C. Mușceanu, C. Chiriac, Pontica, 14, 1981, p. 255, nr. 2, fig. 2 (desen).

. . . FL

Atribuirea este nesigură (vezi părerile editorilor, *loc. cit.*, p. 259—260).

206. *Arrubium*. Fragment de țiglă șampilată (partea de sfârșit mai slab imprimată). Literele în adâncime (fără cartuș), înalte de 1,1 cm.

M. Zahariade, C. Mușceanu, C. Chiriac, Pontica, 14, 1981, p. 256, nr. 3, fig. 3.

C I V . . .

Ultimele litere nu sînt clare: ID, IB, LB?

207. Barboși (jud. Galați). Fibulă de aur de tipul „cu capete de ceapă”, descoperită într-un mormînt, împreună cu trei monede de bronz (de la Claudius II), un pahar de sticlă, o căștile dacică (cu cărbuni și cenușă), un opaiț, trei amfore etc.

I. T. Dragomir, Danubius, 10, 1981, p. 84.

Innocens

Pentru acest nume de factură creștină, în afară de bibliografia citată de autor la p. 84, nota 10, vezi acum, în zona dunăreană (Cibalae): *Hic sunt positi / Venatorinus et / Marloria Innocentis*; în continuare semnul *chi-ro* (Stojan Dimitrijević, în *Corolla memoriae Iosepho Brunšmid dicata*, Vinkovci, 1979, p. 230, pl. 12/4).

208. *Noviodunum*. Fragmente de țigle și cărămizi, cu ștampilă în cartuș dreptunghiular.

M. Zahariade, C. Mușceanu, C. Chiriac, Pontica, 14, 1981, p. 256, nr. 4—7, fig. 4 a—d (desene).

Cîteva tipuri (probabil trei) ale ștampilei flotei dunărene (*Classis Flavia Moesica*); întrucît sînt reproduse numai în desene (de care nu sîntem convinși că sînt încă corecte; cf. ISM, V, 283), ne abținem a le transcrie conținutul.

209. *Aegyssus*. Fragment de cărămidă șampilată. Dimensiunile cartușului (păstrate): 11(?) × 3 cm. Muzeul Deltei Dunării, Tulcea.

A. Opaiț, SCIVA, 32, 1981, 2, p. 297—298 (cu un desen).

C(ρ)h(ors) II F(lavia) Br(itt(onum))

Abrevierea etnonimul trupei este ipotetică. După autor, ștampila a fost descoperită într-un context arheologic din a doua jumătate a secolului al III-lea e.n.; dar, în acest caz, supranumele *Alexandriana*, pe care îl completează în continuarea numelui unității, este cu atât mai puțin justificat.

210. Topraichioi (jud. Tulcea). Fragment de *miliarium* descoperit întâmplător la suprafața terenului, cu ocazia cercetărilor de la burgul romano-bizantin.

A. Opaiț, M. Zahariade, Materiale, 1980, p. 337.

Se mai păstrează doar cîteva litere din inscripție: A VG PON / MAXIM (legatură M + A).

211. Topraichioi (jud. Tulcea). Fragmente de cărămizi cu litere incizate după ardere.

A. Opaiț, M. Zahariade, Materiale, 1980, p. 337.

Pe un fragment se pot citi literele MYXL / FI, pe altul K.